

PRAWO DOTYCZĄCE NARKOTYKÓW, ALKOHOLU I PAPIEROSÓW OBOWIĄZUJĄCE W SZKOLE

ANNA BORKOWSKA
WYDZIAŁ WYCHOWANIA I PROFILAKTYKI

OŚRODEK ROZWOJU EDUKACJI

AKTY PRAWNE

- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (jednolity tekst ustawy [Dz.U. z 2014 poz. 382](#))
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi /Dz. U. Nr 35, poz.230 z późn. zm./
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii / Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii /z późn. zm./
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty /z późn. zm./
- Ustawa z 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2006 r. nr 97, poz. 674 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji /Dz. U. Nr 30 poz. 179 z późn. zm./
- Rozporządzenie MEN w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem
- Zarządzenie Komendanta Głównego Policji w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich

„PROCEDURY POSTĘPOWANIA NAUCZYCIELI I METODY WSPÓŁPRACY SZKÓŁ Z POLICJĄ W SYTUACJACH ZAGROŻENIA DZIECI I MŁODZIEŻY PRZESTĘPCZOŚCIĄ, NARKOMANIĄ, ALKOHOLIZMEM, PROSTYTUCJĄ.”

- Opracowanie procedur szkolnych włączono do programu „Zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży, który został powołany do życia Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 marca 2002 roku.
- Ich skonstruowanie powierzono zespołowi składającemu się z przedstawicieli resortów: MSWiA, sprawiedliwości, zdrowia, pracy i polityki społecznej oraz oświaty.
- Podstawowym celem wprowadzenia procedur było usprawnienie i zwiększenie trafności oraz skuteczności oddziaływań szkoły w sytuacjach zagrożenia młodzieży przestępczością i demoralizacją.
- Procedury miały być prawną wykładnią wytyczającą ogólną drogę postępowania szkoły w trudnych sytuacjach.

NOWE PROCEDURY OD 2016 R.

USTAWA Z DNIA 29 LIPCA 2005 R. O PRZECIWDZIAŁANIU NARKOMANII (Z PÓŹN. ZMIANAMI)

- Art. 22. pkt. 3.

Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, określi, w drodze rozporządzenia, zakres i formy prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej, mając na względzie dobro dzieci i młodzieży.

USTAWA z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw

ROZPORZĄDZENIE MEN Z DNIA 18 SIERPNIĄ 2015 R.
W SPRAWIE ZAKRESU I FORM PROWADZENIA W SZKOŁACH I
PLACÓWKACH SYSTEMU OŚWIATY DZIAŁALNOŚCI WYCHOWAWCZEJ,
EDUKACYJNEJ, INFORMACYJNEJ I PROFILAKTYCZNEJ W CELU
PRZECIWDZIAŁANIA NARKOMANII

• § 4.

Pkt. 2.

4) Działalność informacyjna obejmuje w szczególności:

- informowanie uczniów i wychowanków oraz ich rodziców lub opiekunów **o obowiązujących procedurach postępowania nauczycieli i wychowawców oraz o metodach współpracy szkół i placówek z Policją w sytuacjach zagrożenia narkomanią.**

SZKOLNE PROCEDURY INTERWENCYJNE

www.ore.edu.pl

Wydział Wychowania i Profilaktyki/Materiały do pobrania/Procedury interwencyjne w szkole

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA NIELETNICH

Odpowiedzialność karna nieletnich, została w polskim prawie uregulowana dwutorowo - w stosunku do nich mogą mieć zastosowanie:

- **ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich**, która m.in. reguluje postępowanie wobec nieletniego dopuszczającego się czynu zabronionego, a która zasadniczo ma na celu przeciwdziałanie wszelkim przejawom demoralizacji i przestępczości nieletnich.
- **oraz przepisy kodeksu karnego**, które w pewnych wyjątkowych wypadkach przewidują możliwość zastosowania do nieletniego ogólnych zasad odpowiedzialności karnej,

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA NIELETNICH:

- Co do zasady za przestępstwa nie odpowiada osoba, która nie ukończyła 17 lat. W wyjątkowych sytuacjach odpowiedzialność może ponosić już 15-o latek. Młodszy odpowiada zgodnie z ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich:
  - czyny popełnione przez osoby do 13 roku życia - to demoralizacja;
  - sprawcą czynu karalnego jest nieletni w wieku 13 - 17 lat;
  - powyżej 17 roku życia odpowiada jak dorosły;
  - wyjątkowo, gdy nieletni ukończył lat 15, ale nie ukończył 17 może za tzw. „ciężkie” przestępstwa odpowiadać jak dorosły zgodnie z przepisami kodeksu karnego - np. zamach na życie Prezydenta, zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu, rozbój, itd.

Art. 12. u.p.n.

- *W razie stwierdzenia u nieletniego upośledzenia umysłowego, choroby psychicznej lub innego zakłócenia czynności psychicznych bądź nałogowego używania alkoholu albo innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, sąd rodzinny może orzec umieszczenie nieletniego w szpitalu psychiatrycznym lub innym odpowiednim zakładzie leczniczym. Jeżeli zachodzi potrzeba zapewnienia nieletniemu jedynie opieki wychowawczej, sąd może orzec umieszczenie go w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, a w przypadku gdy nieletni jest upośledzony umysłowo w stopniu głębokim i wymaga jedynie opieki - w domu pomocy społecznej.*

ZAKRES STOSOWANIA „PROCEDUR”

- Procedury dotyczą postępowania wobec nieletniego, którym jest uczeń do ukończenia 18 lat.
- Czyny takiej osoby w rozumieniu ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich mogą być rozpatrywane w trzech aspektach:
  - demoralizacji - jest to osoba, która nie ukończyła 18 lat;
  - czynu karalnego - jest to osoba, która dopuszczając się takiego czynu miała ukończony 13 rok życia a nie ukończyła 17 lat;
  - środków wychowawczych lub poprawczych orzekanych względem osoby nic dłużej jednak niż do ukończenia 21 lat.

Art. 1. § 1 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich

ROLA I ZADANIA SZKOŁY

Zasadnicze znaczenie ma tutaj art. 4 u.p.n., który stanowi:

- *§ 1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.*

ROLA I ZADANIA SZKOŁY C.D.

- *§ 2. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.*
- *§ 3. Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności nie cierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu.*

ROLA I ZADANIA SZKOŁY C.D.

- Z treści art. 4 § 3 u.p.n. wynika, że instytucje państwowe i organizacje społeczne mają nie tylko obowiązek zawiadomić o popełnionym przez nieletniego czynie karalnym ściganym z urzędu, ale mają też obowiązek przedsięwziąć czynności nie cierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia przestępstwa czynu, który popełnił nieletni.
- Czynnościami tymi są:
  - zabezpieczenie miejsca popełnienia czynu,
  - niedopuszczenie w to miejsce osób postronnych
  - i ewentualnie ustalenie świadków zdarzenia.
- Obowiązek niezwłocznego zawiadomienia sądu rodzinnego lub Policji spoczywa na kierownictwie danej instytucji państwowej czy organizacji. W przypadku szkoły będzie to przede wszystkim jej dyrektor.

PRZYKŁADY PRZESTĘPSTW ŚCIGANYCH Z URZĘDU:

- Udział w bójce lub pobiciu,
- Doprowadzenie małoletniego poniżej lat 15 do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej,
- Znęcanie się,
- Podrabianie dokumentów,
- Kradzież,
- Rozbój, wymuszenie rozbójnicze

Rola i zadania Policji

- Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady postępowania policji z nieletnimi sprawcami czynów karalnych jest ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.
- Dokumentem wewnętrznym uściślającym te zasady jest **Zarządzenie nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. (z późn. zm.)** w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich.
- Rola Policji w realizacji procedur postępowania nauczycieli sprowadza się do profesjonalnego reagowania na zdarzenia ujęte w „Procedurach (...)” w ramach ustawowych obowiązków.

DZIAŁANIA INTERWENCYJNE W SZKOLE:

1. Procedura postępowania wobec ucznia przejawiającego zachowania świadczące o demoralizacji.
2. Procedura postępowania wobec ucznia będącego pod wpływem substancji psychoaktywnych.
3. Procedura postępowania w przypadku znalezienia na terenie szkoły narkotyków.
4. Procedura postępowania wobec ucznia posiadającego substancje psychoaktywne.
5. Procedura postępowania w przypadku ucznia - sprawcy czynu karalnego.
6. Procedura postępowania w przypadku ucznia - ofiary czynu karalnego.

DEMORALIZACJA

Demoralizacja - stan lub proces (**powtarzalność a nie incydentalność!**) polegający na przejawianiu przez małoletniego lub nieletniego negatywnych zachowań wymienionych w art. 4 § 1 u.p.n.:

- naruszanie zasad współżycia społecznego,
- popełnienie czynu zabronionego,
- systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego,
- **używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia,**
- uprawianie nierządu, włóczęgostwo,
- udział w grupach przestępczych,
- inne zachowania naruszające przyjęte normy społeczne.

DEMORALIZACJA - OPIS PROCEDURY

- Nauczyciel przekazuje uzyskaną informację wychowawcy klasy.
- Wychowawca informuje o fakcie pedagoga/psychologa szkolnego i dyrektora szkoły.
- Wychowawca wzywa do szkoły rodziców (prawnych opiekunów) ucznia i przekazuje im uzyskaną informację.
- Przeprowadza rozmowę z rodzicami oraz z uczniem, w ich obecności.
- W przypadku potwierdzenia informacji, zobowiązuje ucznia do zaniechania negatywnego postępowania.
- Rodziców zobowiązuje do szczególnego nadzoru nad dzieckiem.
- W toku interwencji profilaktycznej może zaproponować rodzicom skierowanie dziecka do specjalistycznej placówki i udział dziecka w programie terapeutycznym.

DEMORALIZACJA - OPIS PROCEDURY

- Jeżeli rodzice odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a nadal z wiarygodnych źródeł napływają informacje o przejawach demoralizacji ich dziecka, dyrektor szkoły pisemnie powiadamia o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny lub policję (specjalistę do spraw nieletnich).
- W sytuacji gdy, szkoła wykorzysta wszystkie dostępne jej środki oddziaływań wychowawczych (rozmowa z rodzicami, ostrzeżenie ucznia, spotkania z pedagogiem, psychologiem, itp.), a ich zastosowanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów, dyrektor szkoły powiadamia sąd rodzinny lub policję.
- Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji.

UCZEŃ (PONIŻEJ 18 R.Ż.) POD WPŁYWEM ALKOHOLU LUB NARKOTYKÓW

- Nauczyciel powiadamia o swoich przypuszczeniach wychowawcę i odizolowuje ucznia od reszty klasy.
- Z uwagi na bezpieczeństwo nie jest wskazane, aby osoba udzielająca pomocy była sama z uczniem, który jest w stanie wskazującym na spożycie alkoholu lub podejrzanym o zażycie środków psychoaktywnych.
- Wychowawca wzywa lekarza w celu stwierdzenia stanu trzeźwości lub odurzenia, ew. udzielenia pomocy medycznej.
- Zawiadamia dyrektora szkoły oraz rodziców/opiekunów, których zobowiązuje do niezwłocznego odebrania ucznia ze szkoły.
- Gdy rodzice odmówią odebrania dziecka, o pozostaniu ucznia w szkole, czy przewiezieniu do placówki służby zdrowia, albo przekazaniu go do dyspozycji funkcjonariuszom policji - decyduje lekarz.

- Szkoła zawiadamia policję, gdy rodzice ucznia odmawiają przyścia do szkoły, a jest on np. agresywny. Policja ma możliwość przewiezienia ucznia do izby wytrzeźwień lub in.
- § 6 1. upn

Policjant sporządza protokół zatrzymania nieletniego w przypadku, o którym mowa w art. 40 § 1 upn, gdy należy zatrzymać nieletniego i umieścić:

- 1) *w policyjnej izbie dziecka,*
- 2) *w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia w jednostce organizacyjnej Policji, gdy nieletni znajduje się w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka.*

TESTY NA OBECNOŚĆ NARKOTYKÓW

- Rodzice i uczniowie pełnoletni mogą nie wyrazić zgody na przeprowadzanie testów na obecność narkotyków.
- Osoba, która ukończyła lat 16, musi wyrazić zgodę na badania (art. 32 ustawy z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty; Dz.U. z 2002 r. Nr 21, poz. 204 ze zm.).
- Wykonanie testu na obecność narkotyków jest formą badania medycznego, ponieważ dotyczy badania krwi, potu, płynów jamy ustnej czy moczu.
- Nauczyciele, pedagodzy szkolni lub pielęgniarki nie są uprawnieni do wykonywania badań.
- Testowanie na obecność narkotyków leży w kompetencjach placówek leczenia uzależnień, po wcześniejszym uzyskaniu zgody rodzica bądź pacjenta, także sam rodzic może wykonać taki test swojemu dziecku.
- W przypadku podejrzenia, że uczeń może używać narkotyków, pedagog szkolny powinien podjąć rozmowę z rodzicem i poinformować o możliwości wykonania przez niego testu.

NARKOTESTY ORAZ WPROWADZANIE PSÓW DO WYKRYWANIA NARKOTYKÓW

- Rozporządzenie MEN w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii nie daje nauczycielom uprawnień do robienia jakichkolwiek badań, jak również nie pozwala uznać wprowadzania psów do szkół za działania profilaktyczne.
- Dyrektor szkoły nie może nakazać rodzicowi składania oświadczeń, iż wykona test poza szkołą i przedstawiania szkole wyników badań.
- Odmowa wykonania testu nie jest równoznaczna z demoralizacją i nie jest wystarczającą przestanką do zawiadomienia sądu rodzinnego.

A PRAKTYKA?

„Sami rodzice patrzą na pomysł wprowadzenia narkotestów w szkołach przychylnie. - Jestem za. Mogłabym nawet za nie zapłacić - komentuje matka siedemnastolatka. - Im więcej straszaków, tym lepiej. Człowiek musi czasem mieć bata nad sobą, szczególnie w pewnym wieku. Dobrze by było, gdyby organizowane były spotkania ze szkolną pielęgniarką. **Ta mogłaby wyjaśnić co to jest narkotest i pokazać jak działa wybierając do badania jakiegoś ucznia.** Myślę, że dzieciakom, które myślą o tym, by spróbować narkotyków dałoby to do myślenia.

Z poglądem tym zgadza się też dyrektor [...]. - Myśmy takie narkotesty już zakupili i zdarzyło się nam je użyć. Gdybym miał środki, zakupiłbym więcej narkotestów. ”

Tygodnik Nowosądecki 2012-01-25

ALKOHOL

Ustawa o wychowaniu w trzeźwości

- Art. 14. 1. ZABRANIA się sprzedaży, podawania i SPOŻYWANIA napojów alkoholowych: 1) na terenie SZKÓŁ oraz innych zakładów i placówek oświatowo-wychowawczych, opiekuńczych i domów studenckich,
- Art. 43. 1. Kto SPOŻYWA napoje alkoholowe WBREW ZAKAZOM określonym w art. 14 ust. 1 i 2a-6 albo nabywa lub spożywa napoje alkoholowe w miejscach nielegalnej sprzedaży, albo spożywa napoje alkoholowe przyniesione przez siebie lub inną osobę w miejscach wyznaczonych do ich sprzedaży lub podawania, podlega karze grzywny.

ART. 6 UST. 1, ART. 75-76 USTAWY Z 26 STYCZNIA 1982 R. KARTA NAUCZYCIELA (DZ.U. Z 2006 R. NR 97, POZ. 674 Z PÓŹN. ZM.).

- Karta Nauczyciela nakłada na nauczycieli obowiązek zapewnienia uczniom bezpieczeństwa podczas zajęć organizowanych przez szkołę (art. 6 ust. 1 Karta Nauczyciela).
- Jeżeli uczniowie znajdujący się pod opieką nauczycieli spożywali alkohol, ci mają obowiązek niezwłocznie poinformować o tym fakcie rodziców, wychowawcę klasy oraz dyrektora szkoły.

CZY DYREKTOR SZKOŁY MOŻE SPRAWDZIĆ TRZEŻWOŚĆ UCZNIA NA TERENIE SZKOŁY ZA POMOCĄ ALKOMATU?

- Dyrektor szkoły ma prawo podjąć decyzję o sprawdzeniu, czy uczeń jest pod wpływem alkoholu. Badanie wykonuje lekarz lub policja.
- Kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim może zobowiązać go do poddania się badaniu (przy użyciu metod niewymagających badania laboratoryjnego), w celu ustalenia w jego organizmie obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia.

BADANIE NIELETNIEGO, WOBEC KTÓREGO ORZECZONO NADZÓR KURATORA SĄDOWEGO

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2014 r. poz. 382)

Art. 70b.

- § 1. Jeżeli zachowanie nieletniego wskazuje, że jest on w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka, kurator sądowy może zobowiązać nieletniego do poddania się badaniu w celu ustalenia w organizmie nieletniego obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia przy użyciu metod niewymagających badania laboratoryjnego.
- § 2. Nieletniego odmawiającego poddania się badaniu, o którym mowa w § 1, uznaje się za osobę uchylającą się od nadzoru kuratora, o czym kurator sądowy poucza nieletniego, zobowiązując go do poddania się badaniu, o którym mowa w § 1.

UJAWNIENIE NA TERENIE SZKOŁY SUBSTANCJI PRZYPOMINAJĄCEJ NARKOTYK

Nauczyciel zabezpiecza substancję do czasu przyjazdu policji; próbuje ustalić, do kogo znaleziona substancja należy.

Powiadamia o zaistniałym zdarzeniu dyrektora szkoły i wzywa policję.

Po przyjeździe policji przekazuje zabezpieczoną substancję i informacje dotyczące szczegółów zdarzenia.

GDY NAUCZYCIEL PODEJRZEWA, ŻE UCZEŃ JEST W POSIADANIU SUBSTANCJI ODURZAJĄCEJ

N. w obecności innej osoby żąda, aby uczeń przekazał mu substancję, pokazał zawartość torby szkolnej itp.

Powiadamia dyrektora szkoły oraz rodziców ucznia i wzywa ich do natychmiastowego stawiennictwa.

Gdy uczeń odmawia przekazania substancji i pokazania zawartości teczki, szkoła wzywa policję. Policja przeszukuje przedmioty należące do ucznia, zabezpiecza substancję i zabiera ją do ekspertyzy. Jeżeli uczeń wyda substancję dobrowolnie, nauczyciel, po odpowiednim zabezpieczeniu, zobowiązany jest bezzwłocznie przekazać ją do jednostki policji.

PRZESZUKANIE UCZNIA

- Nauczyciel nie ma prawa do wykonania przeszukania rzeczy osobistych ucznia.
- Do tego rodzaju działań uprawniona jest Policja.

PRZESŁUCHANIE NIELETNIEGO

- Policja może w toku czynności procesowych w niezbędnym zakresie przesłuchać nieletniego w charakterze sprawcy czynu karalnego.
- **Przesłuchanie nieletniego odbywa się w obecności rodziców lub opiekuna**, a jeżeli zapewnienie ich obecności jest w danym wypadku niemożliwe, przesłuchanie może odbyć się w obecności nauczyciela, przedstawiciela powiatowego centrum pomocy rodzinie lub przedstawiciela organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu resocjalizacji.

PRZESŁUCHANIE NIELETNIEGO

- Art. 32f. u. p. n.

Przesłuchanie nieletniego przez Policję odbywa się w obecności rodziców, którym przysługuje władza rodzicielska, albo opiekuna lub obrońcy nieletniego, a jeżeli zapewnienie ich obecności byłoby w danym wypadku niemożliwe, należy wezwać wskazaną przez nieletniego osobę mu bliską, przedstawiciela szkoły, do której nieletni uczęszcza, asystenta rodziny, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej lub przedstawiciela organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu ich resocjalizacji. Przepis art. 19 stosuje się odpowiednio.

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ

WWW.ORE.EDU.PL
ANNA.BORKOWSKA@ORE.EDU.PL